

א י נ ה א ל ט

XIII	פון די אַרױסגעבער — געזעלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאָליסטאָק
XVIII	פון רעדאַקטאָר.....'יודל מאַרק
XX	בילד פון מחבר
XXI	אַ פאַר ווערטער וועגן מיין פאַטער.....הענעך הערשבערג
XXV	אברהם שמואל הערשבערג ז"ל.....ישראל היילפערין ביבליאָגראַפיע פון א. ש. הערשבערגס היסטאָרישע און ציו- ניסטישע שריפטן.....ישראל היילפערין

א ר י י נ פ י ר 1—12

	א. מיין שייכות צו ביאָליסטאָק און מיין אַרבעט איבערן פנקס
1	פראָפ. מאָשעשיצקיס פּוילישע מאָנאָגראַפיע וועגן ביאָ-ליסטאָק
3	ג. קורצער איבערבליק איבער דעם וואָס מען האָט שוין געטאָן צו פאַרשן געשיכטעס פון באַזונדערע קהילות.....9

ק א פ י ט ל א י י נ ס

	קורצער איבערבליק איבער דער אַלגעמיינער געשיכטע פון ביאָליסטאָק.....13—34
13	א. די עלטסטע עפאָכע (ביז 1665).....
14	ב. די בראַניצישע עפאָכע (1665—1795).....
22	ג. די פרייסישע עפאָכע (1795—1807).....
28	ד. דער אָנהייב פון דער רוסישער עפאָכע (1807—1830).....
	ה. עטלעכע וויכטיקע מאָמענטן אין דער געשיכטע פון 19טן י"ה.....31

ק א פ י ט ל צ ו י י

	קורצער איבערבליק איבער דער געשיכטע פון דער קהילה אין פוילן בכלל און דער ביאָליסטאָקער כפרט 35—52
35	א. דער ווערט פון קהל פאר יידן.....
38	ב. דער אָנהייב פון יידישן ישוב אין ביאָליסטאָק.....
40	ג. די עלטסטע יידישע מקורים וועגן ביאָליסטאָקער ישוב און קהילה.....
50	ד. יידן אין ביאָליסטאָק לויט דייטשישע מקורים.....

קאפיטל דריי

די ביאליסטאקער קהילה אונטער דער ממשלה פון די בראנצקיס	53—66
א. די פאקטישע יידישע גלויבבארעכטיגונג	53
ב. דער סטאטוט פארן ביאליסטאקער קהל	56
ג. עטלעכע אויספירן פון די פארארדנונגען	62
ד. א נוסח פון א שבועה פאר א יידן	64

קאפיטל פיר

די ביאליסטאקער יידן און זייער קהילה אונטער דער צוועלף- יאריקער ממשלה פון פריימן (1795—1807)	67—84
א. דער פריישישער רעגלאַמענט פאר יידן אין די נייע פאר- נומענע געגענטן	67
א נוסח פון א פריישישן שוץ־בריוו פאר יידן.	
ב. די שעדלעכע רעזולטאטן פון דעם פריישישן „יידן־רעג- לאַמענט" און דער קאמף קעגן אים	75
ג. די פריישישע געזעצן צו פארשפרייטן מלאכה צווישן יידן אין ביאליסטאקער דעפארטמענט	81
ד. ניט־יידישער עדות וועגן יידישער דערציאונג	83
ה. די ערשטע יידישע דרוק אין ביאליסטאק	83

קאפיטל פינף

וואָס עס דערציילן די אלטע פנקסים	85—101
א. די יידישע געטא	85
ב. דער פנקס פון אלטן בית־מדרש; די חברה נר תמיד	87
ג. נאך חברות פון אלטן בית־מדרש	93
ד. די חברה שומרים לבוקר	95
ה. וואָס מען קען נאך אַרויסדרינגען פון די פנקסים	97

קאפיטל זעקס

די ערשטע רבנים פון ביאליסטאק	102—112
א. דער ערשטער רב מגיד מישרים אין ביאליסטאק	102
רב אב בית־דין און ראש אב בית־דין. — די תנאים אין כאראַשטש.	
ב. רבי יהושע שאפירא	105
ג. הרב יהודה־לייב ברבי מרדכי מהרדישיץ	108
ד. רבי קלונימוס־קלמן ליכטנשטיין	110
ה. רבי שלמה זלמן בהר"ח	111

קאפיטל זיבן

אונטער דער הערשאפט פון אלעקסאנדער 1 און ניקאלאי 1 113—140

- א. די זיגאנן פון דער „ידישער פראגע“..... 113
- ב. יידן און די רוסיש-פראנצויזישע מלחמה פון 1812..... 117
- ג. דער מצב נאכן ווינער קאנגרעס..... 119
- ד. די באציאונג פון ביאליסטאקער יידן צו דער רוסישער מאכט..... 122
- ה. העשל מעדאלשטיק..... 123
- ו. די שרעקלעכע קאנטאניסטן-גזירה..... 135
- ז. ביאליסטאק און די קאנטאניסטן-גזירה..... 138

קאפיטל אכט

שטריכן פון יידישן לעבן אין ביאליסטאק ביז די 60-ער יארן פון 19טן י"ה 141—156

- א. דער עקאנאמישער צושטאנד..... 141
- ב. די צוויי פילאנטראפישע חברות : בקור חולים און גמיל לות חסדים..... 147
- ג. די תלמוד-תורה..... 150
- ד. די חברות ביי דער שול : חברה תורה און חברה חייטים..... 152
- ה. אן אפצאל פארן רעכט צו טראגן א יארמלקע..... 153
- ו. א משפט איבער נדן..... 154
- ז. אלגעמיינע איינדרוקן פון א פרעמדן און א אייגענעם..... 155

קאפיטל ניין

רעליגיעזע פירערס אין גדולי תורה אין ביאליסטאק . . . 157—213

- א. רבי לייב, דער מחבר פון שאנת אריה..... 157
- ב. ר' משה-זאב מרגליות, אדער ר' וועלוועלע דער מראות הצבאות..... 158
- ג. רבי אליקים-נעצל-מאיר פאדראבינעק..... 164
- ד. רבי יוסטוב ליפמאן היילפערן, אדער ר' ליפעלע..... 166
- ה. רבי שמואל מאהילעווער..... 170
- ו. הראב"ד ר' חיים-הערץ היילפערן..... 177
- ז. די דיינים, מגידי מישרים און מורי צדק..... 180

ר' ראובן מגיד מישרים און מ"ע. — ר' ישראל ב"ר יעקב מ"מ ומ"ע. — רבי יצחק במוהר"ר אברהם. — רבי שמואל במוהר"ר יוסף סגל ספרא ודיינא. — רבי נפתלי צבי במוהר"ר משה יפה. — רבי יצחק-אייזיק במוהר"ר אברהם. — הדיין ר' זאביוואלף במוהר"ר בנימין. — רבי טוביה ברבי יצחק. — רבי קלנימוסקלמן במו' פסח יאנאווער. — רבי שלמה-זלמן בנו של רבי נפתלי-צבי יפה. — ר' אריה-לייב במו"ה בנימין כהנא. — רבי חיים במו"ה יונה פונם קער. — רבי יהושע כהן (בלומענטאל). — ביאליסטאקער דיינים האבן געהאט א שם אין דער וועלט. — די רשימה אין סדר סליחות

פון דער חברה קדישא. — דיינים מחברים פון ספרים. — מנידים
(באטיטלט מ"מ און אויך מ"ץ).

191 ח. גדוליתורה, געבאָרענע אין ביאָליסטאָק.....

ר' אברהם צבי בהרב ר' יעקב אייזנשטאָם. — ר' שמואל סלנט (סאָ-
לאַנט). — ר' שבתל וואַלד. — רבי נפתלי הערץ הלוי. — הרב
ר' צביהירש. — הרב ר' נחמן במוהר"ר יעקב משה גאָלדבערג. —
רבי מרדכי מענקעס. — הרב ר' דובער מענקעס. — הרב הצדיק ר'
נפתלי הערץ. — ר. מרדכי ב"ר צבי הירש גארפיל. — הרב ר' אריה
לייב ראַנאָניצקי. — ר' מרדכי דוד ב"ר יצחק אדעלבערג. — רבי
ברוך פריידענבערג. — הרב מו"ה יוסף בהרב מו"ה אברהם. — ר'
יוחנן אייזנבערג. — הרב ר' חיים ד"ר הלר (העלער).

198 ט. גדוליתורה, דערצויגענע אין ביאָליסטאָק.....

רבי ישראל בן הרב הנאון רבי אברהם יקותיאל זלמן ליכטנ-
שטיין. — הרב ר' אליהו פרץ. — רבי מרדכי במוהר"ר אריה לייב
ב"ר. — ר' משה אריה במוהר"ר זאב באַרלאָם. — הרב ר' מאיר
שמחה כהן. — הרב רבי שמואל ליפשיץ. — ר' לייב סלוצקער. —
משה נרשון עפשטיין. — רבי אברהם אבא קליינערמאן. — ר' יוסף
זונדל קוטנער. — הרב ר' קלנימוס קלמן ב"ר מנחם. — ר' יעקב
משה מרגליות. — ר' חנוך זונדל במוהר"ר יוסף. — ר' דוד אברהם
קעמפנער. — ר' ישראל ב"ר זאב העלער. — ר' ידיה פערליס. —
ר' יצחק ב"ר דוד מייזל.

206 י. גדוליתורה, וואָס זיינען געווען תושבים אין ביאָליסטאָק.....

ר' מרדכי שאץ. — הרב ר' צביהירש באַיאָרסקי בהרב מוהר"ר
יצחק אייזיק. — הרב רבי אריה בהרב אברהם שלמה בינקא
וויטש. — הרב ר' יעקב ב"ר יהושע ראָנצווייג. — ר' משה הלוי
רובינשטיין. — רבי יצחק ניסנבוים. — הרב ר' ירוחם פישל. —
ר' בנימין רישעיה ב"ר ירוחם פישל כהן פאָשאָווסקי. — ר' חיים
הענדלער (דער קעסטלמאָכער). — ר' יהודה טעמקין.

210 יא. חסידים, וואָס זיינען געווען גדוליתורה.....

הרב ר' אליעזר חסיד. — הרב החסיד ר' נחום בהרב המו"ץ ר'
שלמה זלמן יפה. — קאכרינער רבי הרב ר' נחום. — ר' משה
קאצקער.

212 יב. ביאָליסטאָקער ראשי ישיבה.....

ר' משה יחזקאל סאָקאלסקי. — ר' צבי ב"ר מנחם שור. — ר' יצחק
יעוואָראָווסקי.

213 יג. שמשים גדוליתורה.....

ק א פ י ט ל צ ע ן

214—248 ביאָליסטאָקער משכילים

214 א. ר' אליעזר האַלבערשטאָם.....

220 ב. מאיר כהן.....

221 ג. נחידוד בלאָך.....

221 ד. די השכלה אין ביאָליסטאָק אַרום 1880.....

224 ה. חיים לובלינסקי.....

226 ו. טיפן צווישן ביאָליסטאָקער משכילים.....

228 ז. די באַרשול אין ביאָליסטאָק.....

ח. א קריגעריי צווישן א משכיל אן אפיקורס און א פרומען

231 מלמד.....

- ט. נאך ביאליסטאקער משכילישע מחברים און מכובדים
רבי יעקב בכרך (באבראד). — ירוחם פישל שניידער. — אברהם
ב"ר ניסן שפירא. — ר' יחיאל מיכל זאבלאדאווסקי. — דאדיע
זאבלאדאווסקי. — ר' חיים וויטקינד. — מנחם מנרל דאליצקי. —
יצחק שלמה פוקס — יעקב שמואל פוקס.
- י. חיים זעליג סלאנימסקי.....
- יא. ד"ר איזיראד זאבלאדאווסקי.....
- יב. שלמה בלאנקשטיין אדער ד"ר שלמה שילער.....
- יג. אסימילאציע אין ביאליסטאק.....

ק א פ י ט ל ע ל ף

- די מוצפיקייאריקע הערשאפט פון יחיאל-בער וואלקאווסקי
איבער ביאליסטאקער קהילה 249—268
- א. די אומלעגאלע יידישע קהילה און איר בודזשעט.....
- ב. די פערזענלעכקייט פון דעם „ראש-הקהל" יחיאל-בער
וואלקאווסקי.....
- ג. די אָנשיקעניש מוסרים.....
- ד. יחיאל-בער וואלקאווסקים בארג אראפ.....
- ה. די שלעכטע רעזולטאטן פון יחיאל-בער וואלקאווסקים
פופציק-יאריקער ממשלה.....

ק א פ י ט ל צ ו ו ע ל ף

- ביאליסטאקער רעליגיעזע אָנשטאַלטן: שולן, בתי-מדרשים,
מנינים 269—314
- א. געשיכטלעכער איבערבליק איבער די רעליגיעזע אָנ-
שטאַלטן אין גלות.....
- ג. די וויכטיקסטע בתי-מדרשים.....
- דער אַלטער בית-מדרש. — דער נייער בית-מדרש. — יחיאל נעכעס
בית-מדרש. — דעם גבירס בית-מדרש. — צלאַל אָנעס בית-מדרש. —
מענדל גראַוועס בית-מדרש. — טיפערמאַנס בית-מדרש. — קאַפּל
הייַלפערנס בית-מדרש. — שמואל בולקאוויטש בית-מדרש. —
בית-מדרש גמילות-חסדים. — פולקאווער בית-מדרש. — נאוואַר
פיער בית-מדרש. — דער (נייער) גרינער בית-מדרש. — פוּזשעס
בית-מדרש. — וואַלקאוויסקים בית-מדרש. — דוד דייכעס בית-
מדרש. — בישעק זאבלאדאווסקי בית-מדרש.
- ד. די בתי-מדרשים פון די שול־הויף-קווארטאַלן זינט תק"ם
בית-מדרש חברה ש"ס. — בית-מדרש אורח חיים אדער שקאצקער
בית-מדרש. — בית-מדרש הייזארם און זיין בית-שני.
- ה. די בתי-מדרשים אין שול־הויף-ראַיאָן, צו דרום-זייט.....
- סענדערס בית-מדרש (בראווערמאַנס בית-מדרש). — בית-מדרש
תורת-חסד. — קראַכמאַלניקס בית-מדרש. — בית-מדרש לומדי
ש"ס. — אָפיצירסקער בית-מדרש.
- ו. די בתי-מדרשים פון סוראָזער ראַיאָן.....
- משה מייזעס בית-מדרש — בית-מדרש משניות. — שוסטערשער
בית-מדרש. — בית-מדרש תורת-חיים.

- 299 ז. די בתי־מדרשים אין פיאסקאווער ראיאָן.....
 פיאסקאווער געמויערטער בית־מדרש. — פיאסקאווער חילצערנער
 בית־מדרש. — אָרנענטינער בית־מדרש. — חברת־התללים בית־
 מדרש. — ביאָלסטאָצקיס בית־מדרש.
- 304 ח. די בתי־מדרשים פון כאַניקער ראיאָן.....
 גרויסער כאַניקער בית־מדרש. — ליבערזש'ס בית־מדרש. — בער
 קערשער בית־מדרש. — בית־מדרש תהלים. — אליי מיילאָס בית־
 מדרש.
- 306 ט. די נייע בתי־מדרשים.....
 נייִוועלט בית־מדרש. — בית־מדרש משמר. — ניימאָרקס בית
 י־מדרש. — באַצערס בית־מדרש. — קעבישער בית־מדרש. — בית
 מדרש בית שמואל. — בית־מדרש תחכמוני. — בית־מדרש משכנות
 יעקב.
- 312 י. בתי־מדרשים ביי פילאָנטראָפישע אַנשטאָלטן.....
- 312 יא. חסידישע שטיבלעך.....
- 312 יב. מנינים קבועים, וואָס רעכענען זיך פאר בתי־מדרשים.....
- 313 יג. בטל געוואָרענע בתי־מדרשים.....
- 313 יד. מנינים אין ביאָליסטאָק.....

קאפיטל דרייצן

פילאָנטראָפישע אַנשטאָלטן אין ביאָליסטאָק 315—345

- 315 א. דער יידישער שפיטאל אין ביאָליסטאָק.....
 דער אָנהייב. — דער שפיטאל ווערט אויפגעבויט. — די הנסח פון
 שפיטאל. — די גלגולים וואָס דער שפיטאל האָט דורכגעמאַכט.
- 318 ב. די צדקה גדולה מיטן נאָמען „קאָמיטעט“.....
 די ראָלע פון צדקה אין אונדזער געשיכטע. — די אַרבעטסיסטעס
 פון „קאָמיטעט“. — סומך נופלים. — ר' ליפּעלע און דער „קאָמי
 טעט“. — די באַנייאונג פון „קאָמיטעט“. — זיינע פינף אַפטיילונג
 גען. — די צענטראַלע ראָלע פון „קאָמיטעט“. — דער מאָראַלישער
 כוח פון „קאָמיטעט“. — דער בודזשעט פון „קאָמיטעט“.
- 327 ג. דער מושב זקנים.....
 איבערבליק איבער דער באַציאונג צו זקנים. — דאָס גרינדן דעם
 מושב־זקנים. — די ווייטערדיקע אַנטוויקלונג פון מושב־זקנים.
- 330 ד. דער צווייטער גמילות חסדים.....
- 330 ה. די חברות לינת הצדק און לינת חולים.....
 לינת־הצדק. — משמרת־חולים. — לינת־הצדק פראָגרעסירט. — פּלאַן
 צו פאַראייניקן זיך. — ווייטערדיקער וואָקס פון לינת־חולים. —
 דאָס גוטע פון דער קאָנקרעטן צווישן ביידע חברות.
- 337 ו. די פאָלקסקיך „תמחוי“.....
 אַ קורצער איבערבליק וועגן „תמחוי“. — די פאָלקסקיך אין ביאָ
 ליסטאָק. — אין די יארן פון מלחמה.
- 339 ז. בית היתומות.....
 שוץ פאַר יתומים. — די מתנת פון אַ קינדערלאָזער פאַר. — אין
 דער לעצטער צייט.
- 341 ח. ביאָליסטאָקער עולמות.....
 דער ענין עולמות. — די רשימה פון ביאָליסטאָקער עולמות. —
 עזובנות אויף בתי־מדרשים.

קאפיטל פערצן

דערציאונגס-אנשטאלטן אין ביאליסטאק ביז 1914 . . . 346—388

א. דער אלטער חדר..... 346

ב. די חדרים מתוקנים..... 347

די שוואכע זייטן פון חדר מתוקן. — ביי אונדז און ביי די אומות העולם. — דער ווערט פון תלמוד פאר דער דערציאונג. — די צוויי ענערגישע לערערס אין ביאליסטאק. — דער ווילדער צארישער געזעץ. — ווייטערדיקע פראוון צו שאפן חדרים מתוקנים. — שולן פאר מיידלעך. — דער סוף פון דעם געראנגל צווישן אלטע חדרים און חדרים מתוקנים.

ג. די רוספיצירנדע לערן-אנשטאלטן..... 354

די רעאלישול. — די ערשטע יידיש-רוסישע פאלקשולן. — אָנפאַנג שולן פון די אינסטיטוטשיקעס. — די רוסיש-יידישע אָנפאַנג שול פון יפה. — נאך שולן אויף רוסיש. — שולן פאר מיידלעך. — די ווירקונג פון די רוסישע שולן אויף דער יוגנט.

ד. די האַנטווערקער-שולן..... 360

איבערבליק איבער דער באציאונג צו אַרבעט און מלאכה. — דער אויפקום פון דער האַנטווערקערשול אין ביאליסטאק. — דער חורבן וואס די דייטשן האבן אנגעמאַכט. — דער אינווענטאר פון דער שול. — דער בודזשעט פון דער שול. — דער מצב פון דער האַנט ווערקערשול נאך דער מלחמה. — דער ווערט פון דער האַנטווערקערשול.

ה. די ביאליסטאקער יידישע פראָפּעסאַנעלע פרויען-שול 369

ו. די ערשטע יידיש-נאַציאָנאַלע און רעליגיעזע סינמעד- 370

שולן.....
וויסצאָקס תלמודיתורה. — די חדרים פון לומדיש"ס.

ז. ביאליסטאקער ישיבות און ראשי-ישיבות..... 375

א ביז נאך קורצער איבערבליק איבער ישיבות. — די ערשטע ראשי-מתיבתא (ר"מ) אין ביאליסטאק. — ראשי-ישיבת וואס זיין נען געווען באוואוסטע פערזענלעכקייטן. — דער אויסערנעוויינלעך כער ראשי-ישיבת רבי פנחס'משה גאָרדאָן. — דער פראוון אויפצורשטעלן א ישיבה אין א גרויסן אייגענעם בנין.

ח. דער ערשטער גזילדים אין ביאליסטאק..... 381

דער אָנהייב פון דער לאַנגער געשיכטע. — די שינויים וואס די מלחמה האט אַריינגעבראַכט. — סכסוכים מיט פרוי מיילאד. — דער גזילדים גייט אַריבער צו די יידישיסטן.

קאפיטל פופצן

נאַציאָנאַלע און קולטורעלע חברות און אינסטיטוציעס . . . 389—409

א. די חברה חובבי-ציון..... 389

די גרויסע ראלע פון דער חברה. — „אהל משה“.

ב. חברה תורה..... 392

ג. די ביאליסטאקער אָפּטייל פון חברה מפּיצי השכלת..... 393

די אָלגעמיינע צילן פון דער געזעלשאַפט. — די טוערס פון ביאליסטאקער אָפּטייל.

ד. דער ערשטער ציוניסטישער כאָר..... 395

ה. דער לערער-און מלמדים-פאַראייין..... 396

ביז דער מלחמה. — בעת דער מלחמה. — נאך דער מלחמה.

401	א. קאמפאראיין, אדער חברה פון קעגנזייטיקער הילף פון אָנגעשטעלטע
402	ז. דער פאראיין „ידישע קונסט“
404	ח. די געזעלשאפטלעכע ביבליאָטעק
404	ט. די חברה חובבי שפת עבר
	די צילן פון דער חברה. — די רעפעראַטן. — די יונגע חברים. — הוצאת עבריה.
408	י. ביאליסטאָקער צייטונגען

קאפיטל זעכצן

410—442	ביאליסטאָקער פערזענלעכקייטן
410	א. ביאליסטאָקער קאזיאַנע רבנים
	דער מוחות פון קאזיאַנעם רב (ראַבינער). — יהושע שטיינבערג. — ר' שלמה זלמן בענדעט. — מאיר מאַרקוס. — ד"ר יוסף מאהילע-ווער.
	ב. שרייבער געבאָרענע אין ביאליסטאָק, אדער ביאליס-
414	טאָקער תושבים
	ג. ביאליסטאָקער וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט אויף פאַר-שיידענע געביטן פון קונסט
425	ד. ביאליסטאָקער וואָס האָבן זיך קונה שם געווען אויף פאַרשיידענע אנדערע געביטן
426	ה. פערזענלעכקייטן וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט כאַ-ראַקטער און מעשים טובים
429	אברהם טראַפּ. — גרשון שטיין. — ירוחם מאַוושאוויטש. — משה מרדכי מאַניסעוויטש. — ר' אברהם כהן (אברהם פאַריווער).
432	ו. ד"ר יוסף כאַזאַנאָוויטש
	זיין ירוחם. — זיין בילדונג. — זיין פאמיליע-טראַגעדיע. — זיין פירן זיך. — זיין אהבת ישראל. — מעשה גראַוואַסקי. — זיין ציוניזם. — זיין ליבשאַפט צום „עמד“. — זיין אופן לעבן. — זיין אַרבעט פאַר אַרעזישראַל. — זיין אַרבעט פאַר דער נאַציאָנאַל-ביבליאָטעק. — זיינע לעצטע יארן. — זיין טויט. — זיין לווייה.

הוספה 1

443—447	די ערשטע מקורים אין טיקמינער פנקס וועגן ביאליסטאָקער קהילה
---------	--

הוספה 2

448—454	דער פוילישער טעקסט פון בראַניצקיס סטאַטוט פאַרן ביאליסטאָקער קהל
---------	--

הוספה 3

455—463	נוסחאות פון מצבות
	מצבות פון שנישע רבנים אויפן ביאליסטאָקער בית-עולם. — וועגן דעם כאַראַקטער פון די נוסחאות אויף די מצבות.
464—480	זוכצעטל פון פערזאָנען און שמעט
480	יאָרן לויט יידישער און קריסטלעכער צייטרעכענונג